

Irakasle- eta kazetari- gaien hizkuntza kalitateaz

---

*Julian Maia
Ane Beldarrain
Maite Serna*

*Bilboko Irakasleen Unibertsitate Eskola. UPV/EHU.
Hizkuntzaren eta Literaturaren Didaktika Saila.*

LABURPENA

Aspaldi honetan, euskarak zabalkunde handia izan du EAEko hezkuntza sisteman. Prozesu horretan hiztun euskaldunen kopurua handitu da nabarmen, baina euskalduntzea gaztelaniarekin ukipen egoeran gertatu denez, tradizioaren ildotik ateratzen diren erabilera berri batzuk sortu eta garatzen ari dira hiztun gazteen hizkuntza jardunean. Gaztelaniaren indar soziala kontuan hartuta, fenomeno hori ez da harrigarria, baina horrek ez du esan nahi, besterik gabe ontzat eman behar dela, batez ere tradizioetik desbideratze horiek ugari gertatzen direnean eta hizkuntza larriki desitxuratzeko arriskua dakartenean.

Gertakari horren handitasunak kezka piztu du hainbat autore eta erakunderen artean eta horietan denetan agertzen da, nola edo hala, euskararen hizkuntza-sistema beste hizkuntzen morrontzatik atera beharra, ahal den neurrian. Hain zuzen ere, kezka horrek bultzatu gaitu aurkezten dugun lan hau egitera.

Arazoari aurre egiteko orduan, interesgarria iruditu zaigu aztertzea zein puntutan gertatzen diren tradizio bortxatze horiek eta zenbateko indarra duten. Eta, horixe da, hain zuzen ere, ikerketaren helburua: gaztelaniarekiko ukipen egoerarengatik ustez sortu edo sortzen ari diren erabilera berri batzuk zein diren egiaztatu, eta zenbateko indarra duten neurtu, UPV-EHUko Irakasle Eskoletako eta Kazetaritza Fakultateko adar elebidunetara sartu berri diren ikasleen artean.

Azterketarako irakasle- eta kazetari-gaiak hautatu izanaren arrazoia da agerikoa dela etorkizuneko profesional horien eragina eta garrantzia hurrengo belaunaldietako hiztunen hizkuntza-prestakuntzan. Izan ere, eskola eta komunikabideak hizkuntzaren transmisioan alor estrategikotzat jotzen dira. Inportantea da, beraz, irakasleek nola erabiltzen duten hizkuntza, eurek baitira umeei hizkuntza eredia ematen dietenak irakaskuntza arautuan. Halaber garrantzitsua da komunikabideetan eskaintzen den eredia; azken batean, beroriek gaur egun duten ahalmena eta orotara iristeko gaitasuna erabakigarriak direlako hiztunen jokaera linguistikoak moldatzeko orduan.

Komunikazio honetan, aurrenik, euskara eskola publikoan sartu denetik gaurdaino egindako ibilbidearen ezaugarri batzuk aipatzen dira; bigarrenez,

euskararen ikasketa prozesua hobetzeko hizkuntzaren kalitatea zaindu beharrez hitz egiten da; ondoren, gure planteamenduaren oinarrian dauden ideiak zehazten dira, eta, azkenik, ikerketa lanaren deskribapena egiten da.

1.- ORAIN ARTEKO IBILIA

Azkeneko hogeitahogei urte hauetan, irakaskuntzaren maila guztietan euskarak zabalkunde handia izan du EAEn. Urte horietan gurasoek kopuru handian hautatu dituzte B eta D ereduak euren seme-alabak eskolatzeko, eta mugimendu horren ondorioz, irakaskuntza sisteman zehar ikasle asko pasatu da.

Garai horietan, euskararen normalizazioaren alde ari ziren taldeen eta pertsonen ahaleginik handienak izaten ziren gurasoek ikasleak B eta D ereduetan matrikula zitzaten. Bestelako xehetasunak ez ziren aintzat hartzen, edo ez zitzairen hainbesteko garrantzia ematen, bigarren mailako kezka-gaiak ziren. Hau da: eredu euskaldunetako ikasleen kopurua handitzeari ematen zitzaion garrantzia.

Eta behin eredu euskaldun horietan sartuta, hainbat ikastetxeren edo/eta irakasleen jardun nagusia, edo lehenbiziko arreta, honetan zentratzen zen: ikasleak euskaraz egin zezala, nola edo hala eskolak lor zezala ikaslea euskaraz aritzea, hainbat kasutan inguru erdaldun huts-hutsetik etortzen baitziren ikasleak. Horrela, nolabait esateko, hizkuntza-produkzioaren kantitateari ematen zitzaion lehenetsua.

Eta bestetik, hizkuntza-produkzioaren kalitateari ez zitzaion halako jaramon berezirik egiten. Tarteka gai honetaz entzuten ziren kezka eta kexa batzuk gorabehera, esan liteke sarritan kalitatea berezko kontutzat hartzen zela, berez (ustez) gertatzen zen ondorio kasik “naturala”: hizkuntza-produkzioaren kalitatea, “suposatu” egiten zen.

Orain badakigu kalitate kontuan badela zer hobetu. Unibertsitatean bertan ere baditugu adibideak pentsatzeko euskararen ikasketa prozesua hobetu daitekeela zalantzarik gabe.

Garbi esateko, gure aztergaiaren ikuspuntutik begiratuta: unibertsitateko ikasle batzuek ere, lehenagoko ikasketak eta unibertsitatekoak euskarazko ereduetan ikasi arren, hainbat puntutan, ez dituzte euskararen tradiziozko esamoldeak erabiltzen, eta haien ordez beste batzuk ari dira sortzen eta garatzen.

Tradiziotik “desbideratze” horiek ugari gertatzen ari dira, eta arrazoi desberdinak egongo dira hori esplikatzen. Baina askotan arrazoi batek esplikatu lezake fenomenoaren jatorria: gaztelania dugu alboan, euskaldun gehienok gaztelaniadun onak gara, erdaraz ongi dakigu, eta sarritan hizkuntza horren baliabideen kalkoak edo kopiak egiten ditugu euskaraz ari garenean. Eskolan euskara sartu da, bai, baina gizarteak ez da batere euskalduna.

Arazoaren larritasunaz ohartzeko berrikuntza edo molde berri horien ezaugarri batzuk aipatu nahi ditugu jarraian:

1) erabilera berri horiek ez diote batere onurarik ekartzen euskarazko adierazkortasunari, espresibitateari: ordezkatze fenomeno hutsak dira (tradiziozko

forma batzuen tokian, ohituratik desbideratze hutsak liratekeen batzuk, gaur egun normaltzat eta zuzentzat jotzen dira). Ez dira eredu finkatu xamar baten inguruan eta hartan oinarrituta egiten diren sorkuntzazko ekintza aberasgarriak (ez dira metaforaren bidez sortuak, esate baterako, balio espresiboa nola edo hala handitu egiten dutenak, eta ez dira gizartean gertatzen diren aldaketa jakin batzuei egokitzeko sortzen diren molde berriak), baizik eta oinarriko ereduia ongi ez jakite hutsarengatik sortu diren erabilera berriak eta arrotzak.

2) berrikuntza horiek oso kopuru handian gertatzen ari dira, gure iduriko (aski da ikustea zenbat argitalpenetan agertzen den gai hori - *Egunkariaren estilo liburua*, Euskaltzaindiaren Jagon Sailaren II. Jardunaldietan Miren Azkaratek eta Xabier Mendiguren Bereziartuk eginiko hitzaldiak (1996), Ibon Sarasolaren *Euskara batuaren ajeak*, Xabier Alberdi eta Ibon Sarasolaren *Euskal estilo libururantz*, IVAP-HAEEren *Zalantza-Dantza*, Jaurlaritzaren Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa sailaren *Kontuan izan! Akatsak zuzentzen...* -).

3) hainbat kasutan molde berri horiek euskaldunen arteko komunikazioan “zarata” sortzen dute, komunikazioa oztopatu edo eragozten dutela (ikus Juan Garcia Garmendia, *Egunkaria*, 2002/10/13, eta Amuriza eta Egaña, *Berria*, 2003/10/26).

Beraz, aurrean dugun fenomeno ez da hizkuntzaren “aldatze naturala”, inolaz ere, baizik eta hizkuntzaren hondatze prozesuaren seinalea, hizkuntzaren izaerari bortizki erasotzen diona.

2.-HEMENDIK AURRERA ZER?: HIZKUNTZAREN KALITATEA ZAINDU

Azkeneko hamar bat urteotan sarritan aipatzen den kontzeptu baten bidez azalduko genuke gure lanaren ildo nagusia: hizkuntzaren kalitatea.

Eta, lanaren oinarritzko ideia laburtzeko, esango genuke orain arte hizkuntzaren kantitateari jarri zaiola arreta, baina hemendik aurrera kalitateari ere garrantzia eman behar zaiola.

Badakigu aztertzen ari garen gaia polemikoa izan daitekeela, zeren,

a) batzuek beharbada esango dute forma berri horiek “salatzea” hizkuntzaren gainean inkisizioa ezartzea dela, askatasunaren kontrako jarrera dela, zaharkeriak salbatu nahi alferreko edo kaltegarria dela; mundu zahar baten agerpen tokiz eta denboraz kanpokoaren defentsa eroa dela, edo holako zerbait;

b) kontrako aldetik, aldiz, argudia daiteke ezin dela hizkuntza horrenbestean desitxuratzen utzi, “criollo” bat eratu nahi ez badugu (Ibon Sarasola, *Euskara batuaren ajeak*); ez gatz ez berakatz ez den hizkera sustrai gabekoak ez duela indarrik; hizkuntzaren sena berreskuratu behar dutela hiztunek (Koldo Zuazo, *Euskararen sendabelarrak*); ez dela utzikeria erori behar... .

Kontua da nolabaiteko oreka bilatu behar dela. Eta hor postura desberdinak egongo dira.

3.- GURE PLANTEAMENDUA

Gure planteamenduaren oinarrian ideia hauexek daude:

- 1) Erabat onartzen dugu hizkuntzaren berezko joera dela aldatzea, “mugitzen” den “energeia” dela; alferrik eta desegokia dela, beraz, hizkuntzaren mugiezintasuna aldarrikatzea, eta are gutxiago “inkisizio” jarrerarik hartzea;
- 2) Orobat jabetzen gara euskarak aldaketa adinonak izango dituela ondoko urteotan, gizartea nagusiki gaztelaniaduna baita, eta gehienentzat euskara bigarren hizkuntza baita, gainera sarritan inguru sozialean eta familiarrean gutxi erabiltzen dena, eta beraz komunikazio balio eskasekoa egunoroko zeregin gehienetan; euskaldunak elebidunak dira, eta azken urteotako euskaldun asko ez dira elebidun orekatuak, gaztelaniaz hobeto aritzen baitira; laburtuta: elebiduntze fenomeno masiboa gertatzen ari dela esan genezake Euskadiko Autonomi Erkidegoan, eta ezin da pentsatu hizkuntza bere lehengo forman geldituko dela prozesu horretan murgilduta egonda;
- 3) Planteamendu klasiko baten arabera, hizkuntzaren baitan badira indar zentripetoak eta zentrifugoak (hala gogorarazten zuen Villasante euskaltzainburuak euskara batuaren beharra esplikatzerakoan, 1970ean - *Hacia la lengua literaria común*-). Indar zentrifugoak berezkoak dira (hizkuntza zatikatzea, banatzera jotzen dutenak), baina zentripetoak antolatu egin ohi dira. Hala egiten dira gure inguruko hizkuntzetan, eskola eta komunikabide/hedabide nagusiak direlarik tresna berezi-bereziak batasunari eusteko;
- 4) Eskola indar zentripetoen artean kokatzen da, besteak beste hizkuntza estandarrarekin batean; inguruko gizarte aurreratu guztietan, eskolak hizkuntzaren batasunari eusten dio, neurri handi batean; hala egin izan du urte askotan; batasun hori, dena dela, ez da monolitikoa izan behar, ez horixe, baina eskolak gizarte baten kohesioari lagundu behar dio; instituzio horren egiteko bat horixe da, eta ezin da ahanzi;
- 5) Gizartea kohesionatzeko lan hori, zein ereduren gainean eratu behar da? Zein eredu emango dio hizkuntzari aukera handiagoa irauteko eta garatzeko? Gure ustez, orain arte bizirik eta tradizio indartsu(et)an kokatuta dauden moldeen arabera egin behar da kohesio -lan hori; tradizioan txertatzeak hizkuntzari autentikotasuna ematen dio, sustraiak ematen dizkio hizkuntzari. Molde sortu berriek, berriz, ez dute balio haren inguruan kohesioa bermatzeko euskal gizartean, eta badira arrazoiak hala pentsatzeko: alde batetik, tradiziotik aldentzen diren neurrian, gaur egun tradizio horren baitan bizi diren hiztunak (hiztun “hoberenak”, hain zuzen ere) kanpoan uzten dituelako; eta bestetik horrela taxuturiko hizkuntza neurri handi batean artifiziala izango litzatekeelako. Ez dugu uste, besteak beste, euskara artifizialkeria asko jasateko on den (hain zuzen ere, garai bateko “euskara batua”-ren akatsetako bat horixe zen: oso aspaldiko tradizioa zuela erreferentzia bat, eta guztiz hizkuntza berria zela beste alde

batetik: alde bietatik, garai hartara iritsitako hiztun errealen tradizio konkretua ez zela aintzat hartzen aski);

- 6) Gure ustez jarrera suizida litzateke (hizkuntzari dagokionez) gure kasuan eskolari zeregin edo funtzio erdiratzaile, elkarretaratzaile, “kontserbadore” hori ukatuko bagenio; edozein hizkuntza-erabilera onartzea, modernotasunaren edo ezinbestekotasunaren izenean, berrikeriei aurre egin gabe, ez da jarrera egokia, batez ere aldaketen kopurua oso handia bada, euskararen kasuan gertatzen den bezala, eta hizkuntzaren erabiltzaileen arteko komunikazioan “zarata” sortzen badu (gauza nabarmena baita hala sortzen duela);
- 7) Edozein hizkuntza-erabilera onartzea, berrikeriarik kamutsenak ere bai, haiek tradizioaren ildoan sartzeko eta zuzentzeko saioa egin gabe, hizkuntzaren herio-seinalea da. Uste horixe dugu, eta hortik abiatu gara lan hau hasteko orduan.

4.-LANAREN INGURUKO XEHETASUNAK

Ikerketaren helburu nagusia da jakitea UPV-EHUko Irakasle Eskoletako eta Kazetaritza Fakultateko lehen mailako ikasle euskaldunek, hau da, etorkizuneko irakasle eta kazetari-gaiek, zenbateko gaitasuna duten sortu eta garatzen ari diren euskararen erabilera desegoki batzuk (gaztelaniak zuzenean edo zeharka eraginda) ezagutzeko eta bereizteko. Halaber aztertu nahi dugu ea ikasleen inguru soziolinguistikoak eta ikasketetan jarraitu duten hizkuntza ereduak zein neurritan baldintzatzen duten euren emaitza.

Gure azterketa idatzizko jardunaren esparrura mugatzen da. Ahozko kodean segur aski ugariago gertatzen dira analizatu nahi ditugun erabilera berriak, baina idatzizkoaren alorrera ere iristen dira erabilera berri arrotz horiek. Arazo hau izkribuzko lanetan ere agertzeak kezka larriagotu egiten du: pentsatu eta gogoeta egin ondoko jarduna izaki idazkuntza, hartan gertatzen diren joerek erakusten dute zenbateraino onartuak diren tradizioa apurtzen duten zenbait adierazpide.

Lanean ondoko hiru hipotesi hauetatik abiatu gara:

1. Irakasle Eskoletako eta Kazetaritzako lehen mailako ikasle euskaldunak, euskaraz aritzeko orduan, ez dira gai izango tradiziotik aldendutako erabilera batzuk detektatzeko, euren formazio garaian “akats” horiei garrantzirik eman ez zaielako, edo beharbada ez direlako huts gisa hartu, erabilera jator gisa baizik.
2. Inguru soziolinguistikoak izango du eragina: inguru erdaldunetako ikasleek kasu gehiagotan onartuko dituzte euskararen erabilera desegoki horiek.
3. Ikasleen ikasketetako hizkuntza ereduak ere izango du eragina: D eruedetako ikasleek, batez beste, tradizio gabeko erabilerak detektatzeko gaitasun handiagoa erakutsiko dute.

Ikasleei zuzentzeko aurkeztu zaien inkesta prestatzeko, lehenengoz, gaztelaniaren eraginez tradizioetik aldentzen diren erabileretatik zeintzuk aztertuko genituen zehaztu behar izan dugu, erabilera desegokien bilduma hori osatzeko iturri desberdinetara jo dugularik. Kontsultatu dugu azken urteotan gai honen inguruan argitaratu den hainbat liburu eta liburuxka (bibliografian zehazturik) eta kontuan izan dugu gure irakasle esperientzia ere. Guztira 113 erabilera desegoki aukeratu ditugu frogarako, gure ustez aztertu nahi dugun tradizioetik aldentze horretan oso adierazgarriak eta oso zabalduak direnak. Hautaturiko hizkuntza aldagaiak gramatika mailakoak dira denak (ez testu mailakoak, esan nahi da), alor morfosintaktikokoak batzuk eta alor lexiko-semantikokoak gainontzekoak.

Behin item-ak aukeratuta, lanaren hurrengo urratsa hizkuntza aldagai horiek esaldietan kokatzea izan da. Puntu honetan, arreta berezia jarri dugu ahalik eta esaldi argienak osatzeko, ohartzen baikara adierazpideok esaldi deskontestualizatueta azaltzeak zuzenketa egiteko orduan ekar ditzakeen zailtasunez. Azkenean, 108 esaldirekin osatu dugu galdeketa.

Lanaren nondik norakoa azaltzeko, hona hemen frogan erabilitako esaldi batzuk, adibide gisa, hutsak esaldietan agertzen direlarik eta hutsaren azalpena parentesi artean; espero daitekeen zuzenketa, berriz, azpiko lerroan.

- ..... *baina hainbeste gauzak ditut egiteko ...!* (mugagabearen tokian mugatu plurala erabiltzea)

.....*hainbeste gauza* .....

- *Nork nahi du txikle?* (maileguzko hitzak mugagabearen ematea, mugatuaren tokian)

.....*txikle?*

- *Euro bategatik ezin da ezer erosi* (“gatik” atzizkia truke balioa adierazteko)

Euro batean .....

- *Erasoa Al-kaedako kide batzuegatik egina izan zen* (“gatik” deklinabideko atzizkia egiletasuna adierazteko)

.....*batzuek egin zuten*

- *Sardinak jateko gogoak dauzkat* (gogoa adierazteko pluralean ematea singularrean beharko lukeena)

.....*gogoa daukat*

- *Zer egiten dugu gaur arratsaldean?* (galdera-proposamenetan orain aldia erabiltzea)

Zer egingo dugu.....

- *Jaietan alkondara zuria janzten naiz* (gaztelaniazko erabilera erreflexiboek eragindako okerrak)

.....*alkondara.....janzten dut*

- *Da oso ona saskibaloian* (esaldiaren elementuen ordena aldatzea: esaldiaren hasieran aditz trinko soila)

Oso ona da .....

- *Begira nola egin behar da!* (menpeko esaldietan zehargalderaren markarik ez)

.....*den!*

- *Badira gazte asko edanda gidatzen dutela inolako problemarik gabe* (erlatiboa eta konpletiboa nahastea gaztelaniazko “QUE” menperatzaile batzuen eraginagatik)
.....**dutenak** .....
- *Ondo konpontzen dira, zergatik badakite lana banatzen* (“zergatik” galdetzailea kausazko perpausetan)
..... **badakitelako** .....
- *Bilera gure herrian ospatuko da* (balio semantikoen aldaketa)
Bilera..... **egin/izango** .....

Inkestan ikasleek detektatu beharko dituzten erabilera desegoki hauek aztertzeaz batera, argitu nahi izan dugu ikasleen ezaugarri jakin batzuek nola baldintzatzen duten beraien euskararen ezagutza. Horregatik inkestaren erantzuleei buruzko beste datu batzuk ere jaso ditugu: adina, herria, ama-hizkuntza, etxeko hizkuntza, ikasketako hizkuntza eta euskaraz irakurtzen eta euskarazko saioak ikusten edo entzuten ematen duten denbora.

Behin inkesta prestatuta, Euskal Herriko Unibertsitateko 3 Irakasle Eskolatan (Bilboko, Donostiako eta Gasteizekoetan) eta Kazetaritza Fakultatean pasatu dugu galdeketa, euskal adarretako lehen mailako 450 ikasle boluntariori. Dagoeneko, beraz, baditugu gazteen erantzunak eta memento honetan zuzenketa lanetan ari gara.

Gure ustez, hemen proposatzen den bezalako azterketek balio dezakete, orobat, irakaskuntzan eta gizartean gertatzen diren hizkuntza eskasia batzuk ezagutzeko, eta aldi berean gutxieneko informazioa emango dute ea hizkuntzaren kalitateari dagokionez zein diren puntu batzuk arreta jaso behar dutenak Irakasle Eskoletako eta Kazetaritzako hizkuntza-eskoletan, horrela berauen eraginkortasuna ere handituko litzatekeelarik. Halaber, uste dugu oso baliagarriak izan daitezkeela hizkuntzaren kalitatearen gaineko kezka eta arreta sustatzeko eta zabaltzeko hiztunen artean.

BIBLIOGRAFIA

- Azkarate, M. (1996). Euskaltzaindiaren araugintza. *Euskera* 41, 1996-3, 557-582.
- Alberdi, X. eta Sarasola, I. (2001). *Euskal estilo libururantz: gramatika, estiloa eta hiztegia*. Bilbao: UPV/EHU.
- Egunkaria. (1992). *Estilo liburua*. Donostia: Egunkaria SA.
- Eizagirre, Pako. (2000). *Kontuan izan!. Akatsak zuzentzen*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.
- Euskaltzaindiaren Gramatika Batzordea. (1994). Gramatika Batzordearen Adierazpena. *Euskera* 39, 1994-3, 967-968.
- IVAP-HAEE. (2000). *Zalantza-Dantza*. Vitoria-Gasteiz: IVAP-HAEE.

- Mendiguren Bereziartu, X. (1996). Euskararen hizkuntza ereduaz eta kalitateaz zenbait gogoeta. *Euskera* 41, 1996-3, 583-604.
- Sarasola, Ibon. (1997). *Euskara batuaren ajeak*. Irun: Alberdania.
- Villasante, Luis. (1970). *Hacia la lengua literaria común*. Oñate: Editorial franciscana Aránzazu.
- Zuazo, Koldo. (2000). *Euskararen sendabelarrak*. Irun: Alberdania.